

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Opiskelijakirjaston verkkojulkaisu 2006

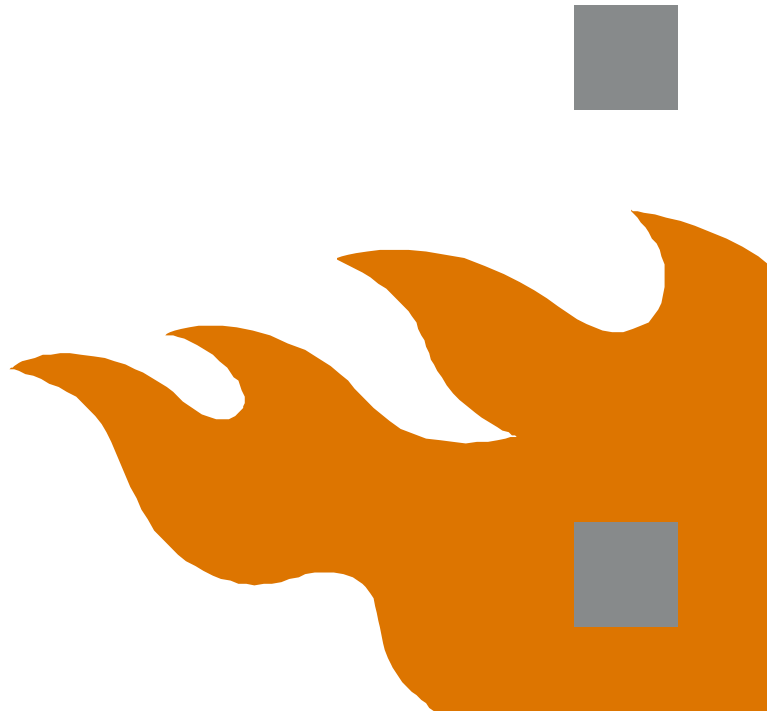
Raamatuntulkinta Suomen herätysliikkeissä

Jouko Talonen

Julkaisu: Raamattu ja kirkon usko tänään
Toim. Maarit Hytönen
Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 2004
s. 108-127

Tämä aineisto on julkaistu verkossa oikeudenhaltijoiden luvalla. Aineistoa ei saa kopioida, levittää tai saattaa muuten yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijoiden lupaa. Aineiston verkko-osoitteeseen saa viitata vapaasti. Aineistoa saa opiskelua, opettamista ja tutkimusta varten tulostaa omaan käyttöön muutamia kappaleita.

www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi
opiskelijakirjasto-info@helsinki.fi

6. RAAMATUNTULKINTA SUOMEN HERÄTYS- LIIKKEISSÄ

Johdanto

Suomen 1800-luvun herätysliikkeet ovat maantieteellisiä aluekokonaisuuksia käsittäviä kansanliikkeitä, jotka ovat soveltaneet klassista kristinuskoa "ruohonjuurikirkossa". Liikkeiden vaikutus on ulottunut evankelis-luterilaisen kirkon uskonnolliseen elämään, suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Ne ovat muokanneet uskonnollista ajattelua "kansan" tasolla ja tuottaneet maallikkoteologiaa. Herätysliikkeiden maaperästä nousseet teologit ovat vaikuttaneet suomalaisen teologian kehitykseen.

Herätysliikkeiden raamattukäsitys ja suhde historiallis-kriittiseen raamatuntutkimukseen on toisinaan nostanut esiin latauksia ja jännitystä, jonka kriittinen analyysi seisoo yhä kirkkohistorian tutkimusaseman odotusraiteella. Siksi käsittelen seuraavassa vain yleisellä tasolla Suomen herätysliikkeiden raamattukäsitystä ja raamatuntulkintaa.

Luon ensin yhteisen kokonaiskuvan maamme perinteisten herätysliikkeiden (rukoilevaisuus, herännäisyys, evankelisuus, lesta-diolaisuus) ja uuspietismin raamattuteologisiin linjauksiin. Lopuksi tarkastelen kunkin herätysliikkeen raamatuntulkinnan erityispiirteitä.

Artikkelini ei ole akateemisessa mielessä eksegeettinen. Se on ensi sijassa kirkko- ja aatehistoriallinen yleiskatsaus Suomen herätysliikkeiden raamattukäsitykseen. Historiallinen syvyysulottuvuus tuodaan tähän päivään. Koska tässä päivässä on aina eilinen mukana, en voi sivuuttaa herätysliikkeiden ajatteluun ja uskonnolliseen mentaliteettiin voimakkaasti vaikuttaneiden auktoriteettien tai kirjallisuuden vaikutusta.

Suomen herätysliikkeet ovat olleet vahvasti perinnesidonnaisia. Niiden uskonnollisuus vetoaa "isiin" ja auktoriteetteihin. Aikaisempien julistajien, opettajien ja auktoriteettien perintö elää liik-

keissä. Arvostetuilla johtajilla on ollut liikkeiden suuntaa ja kehitystä ohjaava vaikutus. Voimme kuvitella, mikä vaikutus herännäisyyden alkuajan maallikkojohtajan *Paavo Ruotsalaisen* (1777-1852) sutkautuksilla on ollut ja on yhä herännäisyyden uskonopin rakennusaineiksina.

Nostan kirkollisen raamattukeskustelun ytimeen "kansan syvät rivit" ja "takametsien" miehet ja naiset, joiden "arjen teologia" poikkeaa uskontajussaan ja käytännöllisyydessään ratkaisevasti akateemisesta eksegeettisestä työskentelystä ja sen kirkollisista sovellutuksista. Tämä perspektiivi voi olla parhaimmillaan huuto-merkki ja muistutus siitä, että kristillinen usko rakentaa jumalalliselle ilmoitustotuudelle. Kristillisessä kirkossa onkin aika ajoin palattava perustuksiin ja pohdittava, mikä on se luja pohja, jonka varassa seurakunta ja yksityinen uskova voi kestää. Aihepiiriä kohdattaessa on toisaalta tietysti se vaara, että ruohonjuuri-kirkon haaste leimataan vain fundamentalismiksi ja "paluuksi 1600-luvulle". Tällä asenteella ei kuitenkaan raamattukysymykseen liittyvästä totuushaasteesta päästä.

Raamattu kysymys tuo jännitystä herätysliikkeiden ja akateemisen teologian suhteisiin.

Suomen herätysliikkeiden raamattukäsityksen teologisia juuria on etsittävä ennen kaikkea uskonpuhdistaja *Martti Lutherilta* ja luterilaisista tunnustuskirjoista sekä pietismin, herrnhutilaisuuden ja Saksan 1800-luvun herätysliikkeiden välillisistä ja välittömistä vaikutteista. Vanhat katekismukset, erityisesti Upsalan arkkipiispan *Olaus Svebiliuksen* (1624-1700) katekismus ohjasivat maamme seurakuntaelämän uskontajua satojen vuosien ajan. Svebilius määritteli Raamatun näin: "*Se on Jumalan Sana, jonka Pyhän Hengen vaikutuksesta ja ilmoituksesta profeetat, evankelistat ja apostolit ovat kirjoittaneet ja julistaneet meille opetuksiksi, lohdutukseksi ja iankaikkiseksi autuudeksi.*"

Erityisesti vuoden 1776 raamatunkäännös, *Vanha Biblia*, tuli Suomen 1800-luvun herätysliikkeille rakkaaksi. Rukoilevaisuuden perinteisempi siipi ja osa lestadiolaisuutta käyttävät sitä vieläkin. Tämä Raamattu sisälsi *Martti Lutherin* esipuheet. Luther avasi tulkintahorisontin Raamatun kirjoihin.

Myöhemmin herätysliikkeiden raamattukäsitykseen ovat vaikuttaneet useat tekijät. Evankelisessa liikkeessä alkoi tuntua amerikkalaisen *Missouri-synodin* vaikutus erityisesti 1920-luvulta alkaen. Professori *Franz Pieperin* dogmatiikan suomennos vuonna 1961 on merkittävästi vaikuttanut sekä evankelisen liikkeen että uuspietistisen liikkeen teologeihin. Kuten tunnettua Pieper opettaa klassista oppia *sanainspiraatiosta* ja rakentaa koko kristillisen dogmatiikan tälle perustalle.

Uuspietistisen liikkeen eri suuntauksissa on tuntunut toisen maailmansodan jälkeen myös anglosaksisen kristillisyyden, evankelikaalisuuden, ja jossain määrin myös amerikkalaisen fundamentalismin vaikutusta. Teologian ja filosofian tohtori *Uuras Saarnivaara* (1908-1998) oli merkittävä lestadiolais-uuspietistinen teologi, jonka raamattuteologiset linjaukset ovat vaikuttaneet 1950-luvulta alkaen uuspietistisessä liikkeessä ja jonkin verran myös lestadiolaisuudessa. *A. F. Puukon* ja *Arthur Hjeltin* oppilaana 1920-luvun lopussa olleen nuoren Saarnivaaran teologiaa kuvaa hyvin hänen ensimmäinen artikkelinsa *Mitä Deuterokesäjä tarkoittaa Herran palvelijalla?* vuonna 1930 *Teologisessa Aikakauskirjassa*. Saarnivaaran raamattuteologia ja pitkälle teologinen lähtökohta muuttui hänen ensimmäisellä Yhdysvaltain kaudellaan 1939-1954. Koko 1940-luvun Lutherin tekstejä ahkerasti lukenut systemaatikko sai vaikutteita myös amerikkalaisesta evankelikaalisuudesta ja fundamentalismista. Näistä aineksista muodostui Saarnivaaran raamattuteologinen linja. Sen kypsä hedelmä oli vuonna 1982 ilmestynyt mammuttimainen Raamatun kirjojen johdanto-oppi *Voiko Raamattuun luottaa?*, jonka englanninkielinen versio (1985) sai osakseen kansainvälistä huomiota.

Toinen merkittävä konservatiivinen raamattuteologi, jolla on ollut eri herätysliikkeiden raamattukäsitystä ohjaava vaikutus, oli Helsingin yliopiston pitkäaikainen itämaisten kielten professori *Aapeli Saarisalo* (1896-1986). Saarisalon *Raamatun sanakirja* on ollut tärkeä käyttökirja pappiloissa ja maallikkojulistajien käsissä. Saarisalon erikoislaatuinen persoonallisuus ja kansanomaisuus lisäsivät hänen arvostustaan ja vaikutustaan herätysliikkeiden sekä luterilaisen kirkon seurakuntaväen keskuudessa.

Edellä todetuista lähtökohdista käsin on ollut täysin ymmärrettävää, että herätysliikkeiden suhde historiallis-kriittiseen raama-

tuntutkimukseen muodostui alusta alkaen kriittiseksi ja varaukselliseksi. Kuten tunnettua ensimmäisiä kriittisen raamatuntutkimuksen uranuurtajia maassamme olivat *Teologisen lauantaiseuran* edustajat 1900-luvun alkupuolella. Myöhemmin professorit *Arthur Hjelt*, *A. F. Puukko* ja *Rafael Gyllenberg* toivat tutkimuksissaan esille niitä eksegetiikan tuloksia, jotka herättivät niin kirkon bekkiläisessä johdossa kuin kirkkokansassa vastaväitteitä. Herätyskristillisistä lähtökohdistaan huolimatta myöhemmin professorina toiminut *Elis Gulin* oli kriittisen raamatuntutkimuksen eturivissä. Toisaalta juuri Gulin ja hänen aikansa eksegeettipolvi (*Aarre Lauha*, *Aimo T. Nikolainen*) yrittivät pitää erillään kriittisen yliopistoeksegetiikan ja seurakuntien raamattuopetuksen. Näillä eväillä kuljettiin pitkälle 1970-luvulle saakka. Viime vuosikymmeninä eksegeettinen keskustelu on levinnyt enemmän myös kirkkoon ja paikallisseurakuntiin.

Useat herätysliikkeiden pappisjohtajat suhtautuivat skeptisesti historiallis-kriittiseen raamatuntutkimukseen erityisesti ennen ensimmäistä maailmansotaa. Uudistuneen herännäisyyden johtaja *Wilhelmi Malmivaara* kävi 1890-luvulla rajankäyntiä kriittiseen eksegetiikkaan. Hän tunsikin oman aikansa tieteellistä keskustelua ja otti kantaa muun muassa Mooseksen kirjojen lähde teoriaan. Malmivaara joutui vastakkain esimerkiksi lehtori *J. A. Maunun* kanssa. Luterilaisia tunnustuskirjoja painottaneet evankeliset papit taittoivat voimakkaasti peistä kristikunnan perinteisen raamatukäsityksen puolesta maailmansotien välisenä aikana. Pohjois-Amerikasta tulleet vaikutteet (Missouri-synodi, Ev.lut. Kansalliskirkko) antoivat vauhtia keskustelulle. Kristikunnan perinteisen raamatukäsityksen puolesta ottivat kantaa muun muassa pappismiehet *Heimo Pätiälä*, *Tuure Toivio* ja *K. E. Salonen*.

Toisen maailmansodan jälkeen jännite akateemisen eksegetiikan ja herätysliikkeiden raamatukäsityksen välillä jatkui. Nousevan uuspietismin piirissä esiintyi 1960-luvulla voimakasta keskustelua raamatukäsityksestä. Raamatukäsitys on keskeisesti vaikuttanut myös eräiden herätysliikkeiden yhteisten voimannäyttöjen kuten *Paavalin Synodin* (1976), *Suomen teologisen instituutin* (1988) ja *Luther-säätiön* (1999) perustamisen taustalla. Toisaalta keskustelu on tullut monimuotoisemmaksi. Tähän ovat vaikuttaneet myös herätysliikkeitä lähellä olleet eksegeetit. Evan-

keliseen liikkeeseen kuuluvan professori *Jukka Thurenin* "koulu" Åbo Akademiassa ja Suomen teologinen instituutti ovat nostaneet foorumille niin kutsutun *kolmannen tien* raamattukysymyksessä. Tämä on merkinnyt historiallis-kriittisen metodin käyttöä eksegeettisessä työskentelyssä, mutta samalla pitäytymistä uskontunnustuksiin kirkollisessa elämässä. Toisaalta amerikkalaisten luterilaisten tunnustuskirkkojen (Missouri-synodi, Wisconsin synodi) vaikutus on lisääntynyt maassamme viime vuosina.

Niinpä *Concordia-lehti* on pitänyt jatkuvasti esillä klassista oppia Pyhän Raamatun jumalallisesta inspiraatiosta. Juuri evankelisen liikkeen ja uuspietismin edustajat ovat innokkaimmin vastanneet professori *Heikki Räisäsen* kirkolle esittämään totuushaasteeseen. Vanhoillislestadiolaisuuden rooli raamattukeskustelussa on merkinnyt toisaalta vankkaa pitäytymistä liikkeen traditioon ja siitä nousevaan raamatunselitysmalliin, toisaalta passiivisuutta koko kirkkoa koskevassa teologisessa keskustelussa. Eksklusiivinen seurakuntakäsitys on luonut myös tähän asetelmaan tietyn kaksijakoisuuden.

Herännäisyyden teologisen, uskonnollisen ja kirkkopoliittisen profiilin muutos körttipietismistä "avaran" kansankirkon tukipilariksi toisen maailmansodan jälkeen on merkinnyt samalla avoimuutta historiallis-kriittisen raamatuntutkimuksen tulosten soveltamiselle kirkollisessa elämässä. Kokonaisuutena ottaen Suomen herätysliikkeiden raamattukäsitys eksegetiikan ja kirkkopolitiikan ristivedossa sisältää useita, osittain täysin ristiriitaisiakin aineksia. Pyrin vetämään herätysliikkeiden raamattuteologian sisällön analyysissä esille ajattelun päälinjat, koska keskittyminen poikkeuksiin ja sivujuonteisiin häittäisi kokonaiskuvan luomista.

Raamattu on Jumalan Sana

Herätysliikkeiden perinteessä on samastettu Raamatun kaanon ja Jumalan Sana. Perustana tälle ajatukselle on kristikunnan klasinen oppi Raamatun yliluonnollisesta inspiraatiosta. Raamatun kirjoittajat olivat pyhiä tekstejä kirjoittaessaan erityisen yliluonnollisen innoituksen vallassa. Herätysteologit ovat korostaneet, että oppi inspiraatiosta ei ole inhimillinen teologinen päätelmä, vaan se perustuu selkeästi lausuttuihin pyhän Sanan kohtiin. *Inspi-*

raatio-opin raamattuperustelu (2. Piet. 1:21; 2. Tim. 3:16) on tietysti kehäpäätelmä, joka on uskottava vain sen itsetodistuksen takia (*autopistia*). Oppi Raamatun sanallisesta inspiraatiosta onkin perussyy herätysteologian ja historiallis-kriittisen teologian jännitykseen.

Modernit raamatunselittäjät ja -tutkijat eivät ole voineet filosofi *Baruch Spinozasta* ja lääkäri *Jean Astrucista* alkaen hyväksyä inspiraatio-oppia, koska se on ristiriidassa modernin ihmisen rationaalisen ajattelun kanssa. Kun klassisen liberaalteologian edustaja *Adolf von Harnack* (1851-1930) käsitteli *Lehrbuch der Dogmengeschichte* -teoksessaan (1897) Lutherin uskoa "Raamatun kirjaimelliseen inspiraatioon", hän selitti sen pois toteamalla reformaattorin ajattelun heijastavan tältä osin tämän "rabbiinis-katolista käsitystä", joka on ristiriidassa uskonpuhdistajan "reformatorisen oivalluksen" kanssa.

Suomen herätysliikkeiden vaikuttajien teksteissä korostuu tavan takaa usko Raamatun yliluonnolliseen syntytapaan. Otan esille eräitä esimerkkejä herätysliikevaikuttajien teksteistä 1900-luvun alkupuolelta. Vanhoillislestadiolainen maallikkosaarnaaja *Matti Suo* (1861-1927) totesi 1919, että "*Raamattu on Herran Hengen viisaudella koottu kirja, eikä mikään inhimillisen neron tuote.*"

Heino Pätiälä, evankeliseen liikkeeseen kuulunut tulieluinen pappi, totesi vuonna 1908 julkaisemassaan kirjassa *Ristin salaisuus*, että oli katsottava Raamatusta, mikä oli oikea oppi Raamatusta. "*Raamattu on Pyhän Hengen kirja, jossa jokainen piirto on totta, täydellistä totuutta.*" Inhimilliset ajatukset tuli siksi alistaa Kristuksen kuuliaisuuteen. Reformaation formaaliprinsiippi edellytti Raamatun olevan "täydellinen kristillisen tiedon lähde ja elämän ohje".

Raamatun inspiraatiosta seuraa sen erehtymättömyys. Tunnettu evankelisen liikkeen pappi ja raamattuteologi *K. E. Salonen* muistutti teoksessaan *Lutherin uskonoppi* (1927) siitä, että "*Jumalan Hengen tuotteena on Raamattu erehtymätön, sen jokainen sana on Jumalan vaikutuksesta lähtenyt.*"

Koska Raamattu on Jumalan kirja, sen hengellinen sisältö on järjen alueen ylä- ja ulkopuolella. Raamattu avautuu Pyhän Hengen välityksellä uskovalle. Jumalallinen totuus on "laskeu-

tunut alas" jumalallis-inhimillisessä muodossaan. Juuri tällaisena "pahennusta herättävänä" möhkäleenä Raamattu on kokonaan Jumalan Sana ja samalla kokonaan historiassa syntynyt kirjakoelma. Kun Pyhä Henki on asettunut uskovan sydämeen, hän oppii tuntemaan pyhän Raamatun Jumalan sanaksi. Vasta uskon kautta hänellä on Raamatun jumalallisesta luonteesta sisäinen varmuus (*testimonium internum Spiritus Sancti*). Jumalan todellisuuteen liittyvä paradoksaalisuus ylittää inhimillisen spekulatiivisten rajojen. Jumalallinen totuus tunkeutuu ihmisen tajuntaan juuri raamatullisen ilmoituksen välityksellä. Se sulautuu uskossa kristittyyn, joka alistuu Sanan alle. Herätysteologiassa onkin korostettu juuri tähän liittyvää "Pyhän Hengen ylösvalaisua" (*illuminatio Spiritus Sancti*).

Miten ymmärrän Raamattua oikein?

Raamatun inspiraatiota seuraavat jumalalliset ominaisuudet (*affectiones vere divinae*): jumalallinen auktoriteetti (*auctoritas divina*), jumalallinen voima (*efficacia divina*), täydellisyys (*perfectio*) ja selkeys (*claritas*). Raamatun jumalallinen voima ilmenee uskovan elämäntilanteissa, kristillisen kirkon vaiheissa ja lähetystyössä. Jumalan Sana on "Hengen miekka", jota käytetään henkien taistelussa.

Raamattu on pelastuksen kirjana täydellinen ja riittävä. Se sisältää kaiken tarpeellisen, joka koskee *soteriologiaa* eli oppia pelastuksesta. Raamattu ei sinänsä ole luonnontieteen, lääketieteen tai muun inhimillisen elämänalan oppikirja. Toisaalta kaikki Pyhän Hengen ilmoittama totuus on totta ja oikeaa juuri siinä tekstilajissa, kirjallisuuden tyyliin ja kontekstissa, johon se liittyy. Ensimmäisen Mooseksen kirjan luomiskertomus ei ole työmaaraaportti, mutta se ilmaisee "taakse päin katsovana profetiana" suuren ja ylistettävän uskontotuuden: "*Alussa loi Jumala taivaan ja maan!*" (1. Moos. 1:1).

Raamatun selkeys merkitsee pelastavien uskontotuoksien tajuamista. Uskova löytää Raamatusta selkeän pelastushistorian punaisen langan. Raamatun "sanellut" yliajallinen Pyhä Henki ja uskovan "asuvainen Pyhä Henki" kohtaavat tasossa, jonka vain usko tavoittaa. Raamatun äärellä kristitty joutuu ylimalaisen

Sanan puhuttelemaksi. Hän ei lähesty kohdettaan kriittisen eksegeetin tai uskontotieteilijän tavoin vaan lukee Raamattua uskonnollisen elämänsä ravinnoksi. Silloin se osoittautuu selkeäksi ja uskovan kokemusta tukevaksi.

Tällaisesta raamatunlukutavasta on tyypillinen esimerkki herrnhutilaisuuden perustajan kreivi *Nikolaus Ludwig von Zinzendorffin* (1700-1760) aloitteesta vuonna 1732 käynnistynyt perinne valita kullekin päivälle raamatunlause henkilökohtaisen hartaudentarjoutuksen lähtökohdaksi. Herrnhutilaisten *Päivän Tunnussana* kuuluu kristikunnan klassikkoihin. Se on jatkuvassa käytössä myös Suomen herätysliikkeissä.

Raamattua hartaudekseen lukeva ihminen ei pohdi redaktio- ja kirjallisuuskriittisiä ongelmia. Hän kohtaa Raamatussa Jumalan, joka puhuttelee häntä sanassaan. Herätysliikkeiden piirissä esiintyvää tapaa lukea Raamattua kuvaa hyvin vuoden 1948 *Kristinopin* määritelmä: "*Meidän tulee lukea Raamattua siten, että rukoillen etsimme siitä elävää Jumalaa ja olemme kuuliaisia hänen äänellensä, kun hän puhuu meille sanassansa*" (*Kristinoppi* 8). Raamatun sanan "puhuttelu" ja sen hengellistä elämää virkistävä ja lohduttava vaikutus ei nouse ensi sijassa kirjallisuuskriittistä vaan uskon todellisuudesta. Uskon ja "Pyhän Hengen ylösväläisyyden" kautta kristitty ymmärtää raamatullisen pelastushistorian suuret totuudet.

Toisaalta positiivinen oppi Pyhän Raamatun selkeydestä sisältää samalla negatiivisia näkökohtia. Herätysliiketraditiossa ei yhdytä perinteiseen katoliseen käsitykseen siitä, että Raamattu tulee selkeäksi sen "valon" ansiosta, jota kirkko (paavi) "säteilee". Se torjuu myös rationalistisen käsityksen, että teologin tulee inhimillisellä tutkimustyöllään ja elämyksellään luoda valoa Raamattuun. Ihmiset eivät valaise Raamattua vaan Raamattu ihmistä (*Ps. 119:105*). Suomen herätysliikkeiden liepeillä on kuitenkin eri aikoina esiintynyt myös *sisäisen sanan* ihmisiä ja erilaisia *spiritualisteja*, joita on toki ollut kristillisen kirkon historiassa kautta aikojen.

Miten herätysliikkeiden raamatukäsitys ratkaisee Raamatun inhimillisen ja jumalallisen todellisuuden suhteen? Kun Suomessa vallitseva akateeminen eksegeettinen tutkimus lähtee *immanenttisesti* lähtökohdasta ja tutkii tieteen menetelmin Raamattua kuten mitä tahansa antiikin hengentuotetta, on kirkollinen lähtökohta

toinen. Herätysteologia ei tietenkään kiellä Raamatun inhimillistä puolta. Toisaalta kirkkokansaa on toistuvasti muistutettu siitä, että Raamatun jumalallinen puoli avautuu vain uskon kautta. Jumalallista ja inhimillistä puolta ei voi kaavamaisesti ja mekaanisesti ikään kuin veitsellä leikaten erottaa toisistaan. Kysymyksessä on siis herkkä kudelmä, jota ei voi inhimillisin ja rationaalisin menetelmin purkaa tai hajottaa. Herätysliikkeiden raamattukäsityksessä Raamatun jumalallisuus ja inhimillisyys on verrattavissa *Khalkeдонin kirkolliskokouksen* (v. 451) kristologiseen kaavaan *muuttamatta, sekoittamatta, erottamatta, jakamatta*.

Kristus on Raamatun keskus

Herätysliikkeiden uskonkäsityksessä Raamattu nähdään pelastuksen kirjana. Sen avain, keskus ja punainen lanka on Kristus. Kristus on näkyvissä jo Vanhan testamentin profetioissa. Kristus yhdistää molemmat testamentit. Herätysliikkeiden teologiaa heijastaa hyvin vuoden 1948 *Kristinopin* määritelmä siitä, että "*Raamatun pääsisällys on sanoma Jeesuksesta Kristuksesta ja pelastuksesta, jonka hän on valmistanut*" (*Kristinoppi* 7). Kuvaavaa onkin, että herännäisyyden alkuaajan maallikkojohtajan *Paavo Ruotsalaisen* säilyneissä kirjeissä on eniten viittauksia juuri Paavalin sanoihin jumalattoman vanhurskauttamisesta (*Room. 4:5*).

Lestadiolaisuutta lukuun ottamatta herätysliikkeet ovat painotaneet Raamatun luonnetta armonvälineenä. Se on Jumalan Sana, josta löytyy Kristus, syntien anteeksiantamus ja usko. Raamatun lukeminen voi synnyttää uskon Kristukseen.

Uskovan hengellinen kokemus vahvistaa Raamatun jumalallisen sisällön. Keskipohjalainen herännäispappi *Jonas Lagus* (1798-1857), 1830-luvun lopun Luther-harrastuksen liikkeelle paneva voima, katsoi, että "järkeileminen" jumaluusopissa "tappaa yksinkertaisen lapsenuskon". "Eläväksi tekevä totuus" ei ole koskaan viihtynyt järjestelmissä vaan "uskollisesti pysytellyt Raamatun yksinkertaisessa seimessä, johon se ensin ilmestyi". Kun teologit olivat ensin itse henkilökohtaisesti kohdanneet Kristuksen, oli heidän idän viisasten miesten tavoin täytynyt laskea

tämän jalkojen juureen kaikki viisautensa "saadakse elävää lohdutusta ja iloa sydämillensä".

Theologia regenitorum oli myös *Wilhelmi Malmivaaran* resepti Raamatun sanan avautumiseen. Herännäisjohtaja totesi:

*"Mutta missä Raamatun kirjain synty tai joku muu kysymys on sel-
laisten tiedemiesten tutkittavana, joiden sydän on maailman ja
epäuskon vallassa Jumalaa tuntematta, siinä on heidän ainoa
mahdollinen neuvonsa oppineimmallekin: pane Raamattu vähäksi
aikaa kädestäsi pois ja lankea polvillesi, tutki siinä asennossa
Jumalaa ja itseäsi, niin käsität Raamatun kirjain synnyin; tule tyh-
mäksi, että viisastuisit." (Hengellinen Kuukauslehti 1895, 64)*

Lestadiolaisen kansanhurskauden ajattelumalleja kuvaa hyvin dogmaatikko *Antti J. Pietilän* (1878-1932) käsitys, jonka mukaan *"kristillisyyden elinhermo, sen kannattava voima, siihen sisältyvä elämän lupaus ja Jumalan rauha on meille tuntematon maailma, jollemme ole tehneet parannusta"* (*Vartija* 1932, 202).

Mitä Raamatun arvovalta merkitsee kirkolle?

Raamattu on tuomari kirkkoa, oppia ja kristillistä elämää koske-
vissa kiistakysymyksissä (*iudex controversiarum*). Raamattu on
erehtymätön riidanratkaisija totuuden ja harhan välillä. Raamatun
arvovalta on välittömässä yhteydessä oppiin Raamatun jumalalli-
sesta luonteesta. Erityisesti evankelisen ja uuspietistisen liikkeen
piirissä suositun ruotsalaisen piispan *Bo Giertzin* kirjan *Att kunna
läsa sin bibel* vuonna 1974 suomennetun laitoksen nimi *Jumala
puhuu Raamatussa* kuvaa tätä asennetta.

Nuori herännäisteologi *Lars Stenbäck* (1811-1870), joka joutui
aikanaan katsomuksellisen syrjinnän kohteeksi Helsingin
yliopiston teologisen tiedekunnan nimityspolitiikassa pietisminsä
takia, oli voimakkaimpia Raamatun arvovallan puolustajia
1840-luvun teologisessa keskustelussa. Stenbäckin vuonna 1844
julkaisema väitöskirja *De principiis innituntur ecclesia et theo-
logia christiana* käsitteli reformaation muodollisen ja aineellisen
periaatteen merkitystä. Nuori herännäispappi liittyi vanhan kirkon
ja luterilaisen ortodoksian käsityksiin Raamatun inspiraatiosta.
Jumalan Sana oli järjen alueen ylä- ja ulkopuolella. Raamattu oli
uskottava sen oman todistuksen takia (*autopistia*).

Stenbäck arvosteli erityisesti valistuksen ajan teologiaa, joka oli antanut järjen periaatteille keskeisen merkityksen jumalallisen ilmoituksen sisällön arvioijana. Raamatun arvoavallan heikkenemistä seurasi kristinuskon keskeisten oppien luhistuminen. Tällä tiellä kristinuskosta jäivät jäljelle lopulta sisällyksettömät abstraktiot Jumalasta, hyveestä ja kuolemattomuudesta. Siksi järjeä ja ilmoitusta ei voinut eikä saanutkaan sovittaa yhteen. Raamattu oli Stenbäckin mielestä palautettava teologian ja uskon auktoriteetiksi. Reformaation formaaliprinsipiin normatiivisuus perustui Raamatun sanan inspiraatioluonteeseen.

Raamatun arvovalta koskettaa kristillistä kirkkoa yhteisönä. Samalla Jumalan Sanan vaatimus olla "ylin tuomari" ulottuu yksityiseen uskovaan. Raamattu edellyttää kuuliaisuutta lukijaltaan. Jumalan Sana vaatii ihmisen omantunnon "vangikseen". Ihminen on Raamatun alapuolella, ei yläpuolella. 1900-luvun ehkä merkittävin lestadiolaisteologi piispa *L. P. Tapaninen* (1893-1982) muistutti *Kirkon kalenteriin* vuonna 1962 kirjoittamassaan artikkelissa *Raamatun arvovalta* tähän liittyvästä jännitteestä:

"Ihminen tehostaa luonnostaan itseään, henkistä autonomiaansa, ja tahtoo johtaa elämänsä normit omasta olemuksestaan. Raamattu vaatii häntä alistumaan toisen, ulkopuolisen, hänelle "vieraan" tahdon kuuliaisuuteen ja tekee sen jumalallisella arvoavallalla. Ihmisen on sen mukaan luovuttava autonomiastansa ja tunnustauduttava teonomiaan, Jumalan hallitusvaltaan. [...] Raamatun arvovalta avautuu lopulta vain uskolle Kristukseen. Mutta hänen valtakunnassaan ei katselijoilla ole mitään nähtävää. Seuraamisesta on kysymys. Raamatun arvoavallan todistajia maailmassa ovat Kristuksen todistajat. Ja heidän on annettava todistuksensa myös elämällään, "että maailma uskoisi". Uskonelämän elpymisen ajat kirkossa ovat olleet Raamatun arvoavallan selkiintymisen aikoja. "

Tapaninen puki systemaattis-teologiseen asuun sitä kokemusteologiaa, joka nousi pohjoisen herätyksen maaperästä. Hän muistutti tässä yhteydessä myös Raamatun hengellisen olemuksen ja kriittisen raamatuntutkimuksen erosta. Ihminen ei voi etsiä uskonnollista varmuutta teologis-humanistisen tutkimustyön vaihtelevista ja alati itseään korjaavista tutkimustuloksista. Kristillinen kirkko ei voi rakentaa perustavaa olemustaan inhimillisen tieteen varaan.

Perusta on jumalallinen ilmoitus, joka on joko uskossa otettava vastaan tai sitten epäuskossa torjuttava.

Vaihtoehdot ovat yksiselitteiset, mutta samalla kauaskantoiset: *skepsis* tai *pistis*. "Raamatun oma todistus siitä, että ilmoitus ja Jumalan pelastusteot Kristuksessa ovat historiaan lujasti ankkuroitua todellisuutta, ei koskaan voi merkitä varmuuden siirtämistä ilmoituksen piiristä inhimillisen tietämyksen ja tutkimustyön alueelle."

Tapanisen mukaan kristillisellä kirkolla on siis oikeus omaan oppiperustansa ja tunnustukseensa. Sen oppi ja usko on *sui generis*, jonka transsendenti lähtökohta erottaa kristillisen kirkon aatteellis-ideologisista inhimillisistä yhteisöistä tai eksegeettis-uskontotieteellisestä tiedeyhteisöstä.

Me emme saa unohtaa, että erityislaatuisena uskon ja pelastuksen yhteisönä kristillinen kirkko rakentaa sanomansa Raamatun ja tunnustuksen varaan. Sillä on oikeus omaan tunnustukseensa silloinkin, kun "ajan henki" ja ympäröivän yhteiskunnan kulttuurinen paine pommittaa sitä kysymyksellä: "Mitähän tuo lavertelija oikein tahtoo sanoa?" (Apt. 17:18; vanha käännös).

Mitä erityispiirteitä on havaittavissa eri herätysliikkeissä?

Edellä olevat yleiset raamattuteologiset linjaukset osoittavat herätysliikkeiden raamatuntulkinnan sijoittuvan pääosin *pelastushistorialliseen linjaan* tai *Kristus-keskeiseen ortodoksiaan*. Vahvan pelastushistoriallisen otteensa takia herätysliikkeiden raamattuteologia onkin käyttökelpoista kristillisen kirkon käytännön elämässä. "Uskonteologisen" lähtökohtansa takia se haastaa akateemisen historiallis-kriittisen tutkimuksen. Vaikka edellä olevat herätysliiketraditioiden yhteisestä historiasta nousseet lähtökohdat hallitsivatkin Suomen herätysliikkeiden raamattukäsitystä yli 150 vuotta, kuva on tänään problemaattisempi. Liikkeiden erityispiirteet ovat kuin kaleidoskooppi, jonka hahmottaminen ei suinkaan ole yksiselitteistä.

Edellä olen jo viitannut Länsi-Suomen rukoilevaisuuden piirissä esiintyneeseen vuoden 1776 Kirkkoraamatun käyttöön. Vanha ortodoksis-pietistinen hartauskirjallisuus on yhä monissa rukoilevaiskodeissa Raamatun tulkinnan avain. *Svebiliuksen kate-*

kismus on tärkeä käyttökirja jopa useille nuorille. Rukoilevaisuudessa yhdistyy luterilainen ortodoksia (virka, sakramentit, kirkollisen järjestyksen ihanne) ja kirkollinen pietismi (parannus, kilvoitus, uuden elämän etiikka) tavalla, joka on ainutlaatuista Euroopan herätysliikkeissä. Rukoilevaisperinne on ollut altis eskatologiselle asennoitumiselle suhteessa ajan ilmiöihin. Liikkeen opinkäsitystä selvittäneen professori *Osmo Tiililän* (1904—1972) mukaan rukoilevaisuuden raamatunrulkinta nousee pelastushistoriallisesta lähtökohdasta.

Toisen maailmansodan jälkeen erityisesti herännäisyyden teologinen ja kirkkopoliittinen profiili on siinä määrin muuttunut, ettei liikkeen valtalinnan raamatuteologia enää avaudu edellä todetuista teologisista linjauksista. Tulevan kirkkohistorian tutkimuksen haasteena onkin selvittää esimerkiksi se, miten *Wilhelmi Malmivaaran* muotoilema körttipietismi kulki juuri 1950-60-luvuilla yhä enemmän kohti "körttihumanismia".

Nousevan uuspietismin, uuskansankirkollisuuden ja Lundin teologian ristiaallokko upotti Scriverit, Krummacherit ja muut "vanhat kirjat". Professori *Lauri Haikolan* teologinen vaikutus *lain kolmannen käytön* torjunnassa oli merkittävä. Edellä on tullut jo esille herännäisyyden avoimuus historiallis-kriittiselle raamatuntutkimukselle. Teologis-kirkkopoliittisen muutoksen eräs mittari näkyi piispanvaaleissa. Kun vielä vuoden 1951 Turun arkkipiispanvaalissa dogmatiikan professori *Osmo Tiililä* oli nimenomaan heränneiden ehdokas, oli kirkollinen asetelma kokonaan toinen jo Helsingin piispanvaalissa vuonna 1959. Tuolloin *Martti Simojoki* siirtyi Mikkelistä Helsingin piispaksi. Seuraavina vuosina Tiililän ja hänen "körttiystäviensä", kansankirkon piispoiksi nousseiden Simojoen ja *Olavi Kareksen* välinen jännitys oli ilmeinen.

Herännäisyyden myöhempi kehitys on osoittanut selvästi sen, että vanha pietistinen perinne on väistynyt "avoimen kansankirkon" tieltä. Niinpä Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa vuonna 1986 hyväksytty naispappeus on mennyt läpi parhaiten juuri herännäisyydessä. Liikkeen teologista pluralismia kuvaa toisaalta kuitenkin se, että herännäistaustaiset piispat *J. V. Malmivaara* ja *Olavi Rimpiläinen* pitivät 1980-luvun keskusteluissa tätä uudistusta Raamatun vastaisena. Viime vuosien keskustelussa homoseksu-

aalien asemasta kirkossa eräät herännäistaustaiset kirkolliset vaikuttajat ovat olleet *valmiita kolmisäikeisten perhemallin* hyväksymiseen ja samaa sukupuolta olevien pariin kirkolliseen siunaamiseen.

Toisaalta vanha raamattukäsitys elää samaan aikaan "kansan" tasolla, erityisesti maakuntien vanhemman seurakuntaväen keskuudessa. Se tulvahtaa esille *Siionin virsissä* ja vanhoissa hengellisissä käyttökirjoissa. *Jaakko Elenius* totesikin *F. W. Krummacheerin Elija Tisbiläisestä*, tästä suomalaisen kansanhurskauden eräästä klassikosta vuonna 1984: "*Vielä tänään tämän vanhan kirjan kullalla kirjailtu selkämys hohtaa lukuisten kotien kirjahyllyissä Pohjanmaalla, Savossa ja Kainuussa.*" (*Hengellinen Kuukauslehti* 17.10.1984.)

Vanha raamattukäsitys voi löytää käsitykselleen perusteita myös liikkeen kaikkien tahojen arvostaman *Paavo Ruotsalaisen* "arjen teologiasta" Savon hallamailla. Ukko-Paavo kehotti jatkuvasti tutkimaan asioita Pyhän kirjan valossa: *Tutki tätä tarkasti Raamatun jälkeen! Tiedät ihte Raamatusta! Kuinkas Raamattua olette lukeneet.* Papiksi aikovaa ystävää hän saattoi neuvoa: "*Lue ahkeraan pyhää Raamattua niin kyllä oppi selkiää!*" Herännäisyyden pelastushistoriallista näkökulmaa Raamatun tulkintaan kuvaa määritelmä *kohti ristiä, kohti keskusta, kohti Kristusta.*

Raamatun ja tunnustuksen merkityksen painotus evankelisessa liikkeessä nousee jo liikkeen perustajan *F. G. Hedbergin* (1811-1893) teologisista linjauksista ja rajankäynnistä kokemuspohjaiseen suomalaiseen pietismiin 1840-luvulla. Kun uskonnollinen varmuus haluttiin perustaa juuri Jumalan Sanan (Raamatun) vankkumattomiin lupauksiin Kristuksen sovitusyön riittävydestä ja uskonvanhurskauden ehdottomuudesta, sai Pyhä kirja keskeisen roolin sekä opin auktoriteettina että armonvälineenä. Sana ja sakramentit, eivät uskovan kokemukset ja tunne-elämykset, avaavat pelastusvarmuuden uskovalle. *Siionin Kanteleen* laulut heijastavat osuvasti tätä Raamatun sanan absoluuttista varmuutta. Ruotsinmaalaisen *Lina Sandellin* klassikossa *Sanassas mua pitää Jeesus* (1885) heijastuvat herätysliikkeen pyrkimykset:

*"Sanassasi pidä, Jeesus,
silloin eivät lyö
mitkään myrskyt, vaikka saapuu
ahdistusten yö.*

*Kuinka paljon ihmismieli aina
muuttuukaan Neuvo siksi sanaas
varmaan, Jeesus, katsomaan.*

*Sanas säilyy silloinkin, kun hukkuu
taivas, maa. Anna sille kalliolle,
Jeesus rakentaa. " (Siionin Kannel
97: 1, 3-4)*

Edellä on jo todettu monien evankelisen liikkeen edustajien taistelleen määrätietoisesti *historiallis-kriittisen raamatuntutkimuksen* edustajia vastaan erityisesti 1900-luvun alkupuolella. Toisaalta on pantava merkille, että *Suomen luterilaisen evankeliumiyhdistyksen* (SLEY) Raamattua koskeva kannanotto vuonna 1982 korosti Pyhän kirjan kirjallis-historiallisen tutkimustyön merkitystä. Kannanoton mukaan tieteellinen raamatuntutkimus ei rajallisena tieteenä kuitenkaan avaa Raamatun jumalallista ilmoitusluonnetta. Julkilausuma herätti itse liikkeen piirissä myös vastaväitteitä. Esimerkiksi liikkeen keskeisiin teologisiin vaikuttajiin kuuluneet professori *Heikki Koskenniemi* ja TL *Sakari Korpinen* ovat olleet eri mieltä kannanoton lähtökohdista. He katsoivat, ettei julkilausumassa lähdetty liikkeelle Raamatun omasta sisäisestä päättelystä. Korpisen myöhemmin ilmaiseman käsityksen mukaan kannanotto jätti "pyhän Raamatun kellumaan".

Evankelinen liike on jatkuvasti painottanut kristikunnan perinteisen raamattukäsityksen ja evankelis-luterilaisesta tunnustuksesta nousevan raamatuntulkinnan merkitystä. Keskustelussa kirkon virasta ja homoseksualismista useille evankeliselle liikkeen edustajille ovat riittäneet asiaa käsittelevät Raamatun kohdat ja kristikunnan enemmistön 1900 vuoden tulkintatraditio. Viime vuosina virkakysymys on tullut yhä kuumemmaksi perunaksi ja evankelisen liikkeen johtokuntaa jakavaksi kysymykseksi.

Lestadiolaisuus on jatkuvasti säilyttänyt kansanliikkeenä pysyvän omaleimaisuutensa maamme herätysliikekentässä. Liike on toisaalta pirstoutunein Suomen herätysliikkeistä. Samanaikaisesti sen suurimmat kansanliikeryhmät (SRK-vanhoillislestadiolaisuus, esikoislestadiolaisuus, Rauhan Sanan ryhmä) ovat säilyttäneet elinvoimaisuutensa ja pystyneet 1960-luvulta alkaen jopa laajentamaan vaikutustaan maamme rajojen ulkopuolelle.

Lestadiolaisuuden teologis-kirkkopoliittista profiilia ei voi määrittellä yksiselitteisesti. Eri osaryhmät eroavat toisistaan. Uskovan kansan ja liikkeen piiristä nousseiden teologien tasot eivät ole myöskään aina kohdanneet. Lestadiolaistaustaisista eksegeeteistä ja raamattuteologeista löytyy koko suomalaisen keskustelun kirjo. Jana ulottuu historiallis-kriittisestä, jopa osittain varsin radikaalistakin Vanhan testamentin tutkimuksesta (*Aimo Murtonen, Ilmari Soisalon-Soininen*) Uuras Saarnivaaran perinteiseen historiallis-dogmaattiseen raamatunselitykseen. Väliin mahtuvat ne eksegeetit (esim. *Keijo Nissilä*), jotka käyttävät tieteessä historiallis-kriittisiä menetelmiä, mutta pitäytyvät johtopäätöksissään ja kirkollisessa toiminnassaan uskontunnustuksiin.

Lestadiolaisen kansanliikkeen uskon ja maallikkoteologian todellisuus on elämänmakuinen ja käytännöllinen. Kirjailija *Annikki Kariniemen* kuvaus Pohjois-Suomen lestadiolaisen talonpoikaisväestön arjesta on realismissaan ja herkkyydessään maan hiljaisten teologiaa parhaimmillaan:

"Halkinaisen, tylyn luonnon keskellä he ovat työtä tehneet, ihmetelleet Jumalan armohyvyyttä, kun päivä on kesähelteellä paistanut tunturiin ja tunturivesiin, rukoilleet kiljuvien pakkasten aikana että Taivaan Isä armahtaisi karjaa ja ilmanhenkeä, ettei tarvitsisi niin korkeitten pakkaskinosten kautta kulkea aamubarhaisella, kun seulavaiset ovat vielä säkenenkirkkaina kaamostaivaalla, todistaneet navettatielläkin toisilleen syntejä anteeksi Jeesuksen kalliissa sovintoveressä ja nimessä. " (*Martti Lindqvist: Vallan viettelys, Helsingin Sanomat 14.12.1979*)

Lestadiolaisuuden käsitykset Raamatun inspiraatiosta, olemuksesta, yhtenäisyydestä ja auktoriteetista ovat olleet yhteisiä muiden suomalaisten herätysliikkeiden kanssa. Sen sijaan kysymyksessä Raamatun asemasta armonvälineenä lestadiolaisperinteen valtaosa eroaa muista herätysliikkeistä. Niin sanotun uudenheräyksen ja

pitkälle myös lestadiolaisen papiston parissa on pidetty mahdollisena sitä, että Raamatusta luettu sana on uskoa synnyttävää Sanaa. Pohjoisen herätyksen kansanliikeryhmissä (SRK-vanhoillisuus, esikoislestadiolaisuus, Rauhan Sana) painotetaan kuitenkin ensi sijassa sitä, että *usko tulee kuulemisesta (Room. 10:17)*.

Raamatun lukeminen ruokkii uskovaa, mutta ei herätä "elävää uskoa". Uskon synnyttää uskovien yhteisön tai sen yksityisen uskovan "Pyhässä Hengessä" ja "täydellä valtakirjalla" julistama synninpäästö tai Kristuksen sovitustyötä kuvaava julistus. Raamattu avautuu ihmiselle vasta tämän kokemuksen jälkeen oikein hengellisessä merkityksessään. Uskoon tullessa hän alkaa ymmärtää Raamatun sanomaa, joka oli ennen hänen koko eksistenssinsä muuttanutta hengellistä kokemusta "kuollut puustavi". Raamattu ymmärretään oikein Pyhän Hengen saaneiden ihmisten yhteisössä, seurakunnassa, jota SRK-vanhoillisuuden piirissä kutsutaan "Jumalan valtakunnaksi".

Erityisesti juuri maallikkosaarnaajat ovat toistuvasti viitanneet Apostolien teoissa kerrottuihin esimerkkeihin etiopialaisen hoviherran *Saulus Tarsolaisen* ja *Korneliuksen* uskoon tulosta (*Apt. 8-10*). Otan osuvan lainauksen mainitsemaltani saarnaaja *Matti Suolta* vuodelta 1919:

"Epäuskon tilassa oleva ihminen ei Raamatun kirjoituksia käsitä, vaikkapa hän niitä lukeekin, se on kyllä vakainen asia. Sillä Raamattu sanoo uskon tulevan kuulosta (Room. 10:17), eikä sano, että usko tulee lukemisestamme. Sillä, jos olisimme lukemisellamme tulleet kristityiksi, miksi olisi silloin tarvinnut Kristuksen lähettää opetuslapsiansa sanoen: Menkää kaikkeen maailmaan ja saarnatkaa evankeliumia kaikille luoduille (Mark. 16:15). Jos ihminen oman lukunsa kautta opastuisi uskovaiseksi, niin olisi tarvinnut vain lähettää Raamatulta ympäri kaikkeen maailmaan, joista jokainen olisi saanut lukea itsensä autuaaksi. "

Uskon syntymisen jälkeen Pyhä Henki liittää uskovan "seurakuntaan", jonka piirissä Raamattu alkaa yhä enemmän hänelle kirkastua. Lestadiolaisen maallikkodogmatiikan käsitys sakramenttien luonteesta uskoa ja uskovaa vahvistavina "merkkeinä" perustuu osittain tähän ajatusmalliin.

Toinen erityispiirre lestadiolaisessa raamatuntulkinnassa on ollut *allegorinen selitys*. Raamatun kertomuksia ja käsitteitä on

sovitettu uskovan kokemuksiin ja armonjärjestykseen. Uuden testamentin fariseukset ja kirjanoppineet ovat edustaneet pohjoismaisten kirkkojen piispoja ja pappeja. Tuhlaajapoikakertomuksen majatalo on uskovien seurakunta, pappi ja leviitta kirkon virkamiehiä, halveksittu samarialainen "oikea" kristitty, joka julistamallaan synninpäästöllä hoitaa synnin haavoittaman ihmisen terveeksi (*Luuk. 15: 11-32*).

Tällainen raamatunselitys on saattanut joskus lähteä sellaisille ulapoille, joissa on irtauduttu kyseisen kertomuksen historiallisesta taustasta ja kontekstista. Erityisesti Vanhan testamentin selitys on ollut tässä suhteessa altis mielivaltaiselle raamatuntulkinnalle. Mainitusta ongelma-alueesta on hyvä esimerkki vanhoillislestadiolaisessa perinteessä jatkuvasti elänyt tulkinta *pohjoisesta maasta* (*Sak. 6:8*). Jotkut ovat soveltaneet sen yksiuolotteisesti Skandinaviaan ja lestadiolaisen herätyksen alkuaikaan. Kyseistä tulkintaa ovat toki joskus käyttäneet pohjoisten hiippakuntien piispat ja tuomiorovastitkin juhlapuheissaan, mutta jokainen teologi tietää, että tekstin alkuperäinen konteksti liittyy Babyloniaan eikä Kaaresuvantoon.

Vanhan testamentin mielivaltaista tulkintaa esiintyi SRK-vanhoillisuudessa erityisesti vuosina 1960-1979. Esimerkiksi maallikkosaarnaaja *Heikki Saaren* (1906-1987) Vanhan testamentin tulkinta sisälsi omituisia selityksiä, joiden avulla voitiin perustella jyrkkää eksklusivismia ja hoitokokouksissa harjoitettua "sielunhoitoa". Kiihkoton, mutta kriittinen, SRK-vanhoillisuuden kehityshistorian analyysi vuosilta 1960-1979 onkin tulevaisuudessa välttämätön ja liikkeen omallekin itseymmärrykselle hyödyllinen.

Alussa viittasin jo siihen, miten erityisesti evankelisen liikkeen ja uuspietismin edustajat ovat painottaneet Raamatun arvovaltaa kirkollisessa keskustelussa. Juuri 1960-luvun nuoriso- ja opiskelijaherätys nosti Raamatun ja raamattukysymyksen voimakkaasti esille. Raamattu oli auktoriteetti ja armonväline samanaikaisesti. Se sisälsi innoittavan lähetyskäskyn kristitylle: "*Menkää kaikkeen maailmaan!*" (*Mark. 16:15*).

Uusprietistiseen Raamatun arvovallan korostukseen onkin liittynyt tietty profeetallisuus. Liike on koko ajan muistuttanut kirkkoa sen omista luovuttamattomista perusteista. Jos kirkko ei

osaa sanoa "ei", se ei myöskään pysty oikeassa kohdassa sanomaan "kyllä". Kirkko, joka kaiken hyväksyy ja jonka kaikki - ainakin lyhytaikaisesti - hyväksyvät, menettää sisäisen voimansa kulkea vastarintaan ajan kulttuurin ja kirjaviiden yhteiskunnallisten paineiden ristiaallokossa.

Suomen evankelis-luterilaisen Kansanlähetyksen pääsihteeri *Matti Väisänen* muistutti *Kotimaa-lehdessä* 9.10.1992 liikkeen perustavasta raamattuteologisesta linjauksesta näin: "*Raamattu on kokonaan jumalallinen ja kokonaan inhimillinen, mutta Pyhän Hengen vaikutuksesta syntyneenä [...] oman todistuksensa mukaan 'kokonansa totuus'.*"

Uuspietistisen liikkeen piirissä on esiintynyt eniten avoimuutta myös fundamentalismille ja maailmanlaajuisen evankelikaalisuuden raamattuteologisille painotuksille. Toisaalta on mielenkiintoista havaita, että monilla varsin radikaaleihin eksegeettisiin johtopäätöksiin tulleilla teologeilla on ollut uuspietistissävytteinen herätyskristillinen tausta.

Uuspietistisissä piireissä Raamatun jokapäiväisellä käytöllä on ollut ehkä merkittävin rooli Suomen herätysliikkeissä toisen maailmansodan jälkeen. Liikkeessä on painotettu uskoville Raamatun lukemisen ja tutkimisen merkitystä. Raamattupiirien merkitys on korostunut. Yksi joskus liikkeessä esiintynyt raamatunkäyttötapa on ollut niin sanottu *sparkeeraus*. *Hengelliset mannalaput* ovat olleet nuorten piireissä suosittuja. Tällainen Raamatun käyttö voi parhaimmillaan virvoittaa uskovan hengellistä elämää ja tuoda hektiseen arkeen "viestin taivaasta". Herrnhutilaistyylinen Raamatun käyttö voi olla myös ongelmallista, jos kyseisen raamatunjakeen konteksti unohtuu.

Toinen uuspietismiin kuuluva erityispiirre, joka liittyy kylläkin enemmän 1960-luvun herätysten innoittavaan alkuvaiheeseen, koskee eskatologiaa. Julistus ajan lopusta kuuluu luterilaisen kirkon oppiperustaan. Kerran Kristus palaa kirkkaudessaan ja "historian langat" kootaan yhteen.

Ongelmaksi eskatologia tulee silloin, jos ryhdytään ennakkoivasti luomaan yksityiskohtaisia malleja tulevaisuudesta ja absolutisoidaan ne. Koko eskatologiaan kuuluva haudanvakava puhuttelu joutuu naurunalaiseksi, jos jokainen Lähi-idän sota on "Gogin sota" (*Ilm. 20:8*) tai Ilmestyskirjan petoja (*Ilm. 13*) sovite-

taan milloin mihinkin historian vaiheissa vastaan tulevaan ideologiaan.

Kolmas uuspietismiä sivuava ja samalla kaikkia herätysliikkeitä koskeva ongelma-alue liittyy lain ja evankeliumin erottamiseen. *Usus legis* on ylipäänsä ollut suomalaisten herätysliikkeiden raamatuntulkinnassa poikkeuksellisen vaikea kysymys. Joskus lakja evankeliumi on sekoitettu. Selkeä pelastushistoriallinen näkökulma on saattanut vaihtua "hyttysten kuurnitsemiseen". Missouri-synodin uskonnollisen kirjallisuuden eräs klassikko, professori *C. F. W. Waltherin* kirja *Laki ja evankeliumi* (ensipainos 1952), vahvisti merkittävästi raitista luterilaista tulkintahorisonttia evankelisuudessa ja uuspietismissä 1950-luvulta alkaen.

Herätysliikkeet ovat monenlaisen seulonnan, yritysten ja erehdysten myllyssä joutuneet opettelemaan suurta salaisuutta *Miten ymmärrän Raamattua oikein?* Liikkeiden vastaus on ollut vanha pietismin *hermeneutica sacra* -periaate, jonka mukaan viime kädessä opimme ymmärtämään ja tulkitsemaan Raamattua Pyhän Hengen valossa. *Wilhelmi Malmivaaran* opetus on siksi yhä ajankohtainen:

"Raamattu on kirja, joka selkenee Jumalan koulussa. Ellei sitä koulua käydä, selkenee Raamatun kirjain - eikä aina sekään - mutta ei koskaan ydin. Ainoastaan järkensä varassa oleva ihminen ei ole ikään vielä Raamatun ytimeen tunkenut eikä vastakaan tunge. Ei löydy niin etevää raamatunselittäjää, jonka selitysten avulla Raamattuun todella päästäisiin, ellei Jumalan koulua käydä. [...] Rukoile Jumalalta Pyhää Henkeä. Siinä paras keino Raamatun käsittämiseen. "